

## บทที่ ๔

### พุทธทัศนะเกี่ยวกับการบูชาสัตวในพระไตรปิฎก

#### พุทธทัศนะเกี่ยวกับสัตวในความหมายว่าเช่นสรวง บวงสรวงสังเวย

การบูชาสัตวในลักษณะของการเช่นสรวง, บวงสรวงสังเวย พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุน แต่ก็ไม่ละเลยเรื่องการบูชาสัตว เพราะถ้าผู้ใด เจ้าลัทธิโศภิสถกัทธิทรงถือว่าผู้นั้น เจ้าลัทธินั้นเป็น มิจฉาทิฏฐิ เป็นผู้มึทิวฐิวิบัติ เป็นความคิดที่ใช้ไม่ได้ ดังในข้อความว่า... ภิกษุทั้งหลาย ทิวฐิวิบัติ เป็นอย่างไร ทิวฐิวิบัติคือบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นผิดคิดว่า ทานที่ให้แล้ว ไร้ผล ยัญที่บูชาแล้วไร้ผล การเช่นสรวงไม่มีผล ไม่มีผลวิบากกรรมที่ทำดีทำชั่ว ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลก หน้า ไม่มีสัตว์ผุดเกิดขึ้น ในโลกนี้ไม่มีสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งทำโลกนี้และโลก หน้าให้แจ่มชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนหมู่มสัตว์ให้รู้ตาม นี้เรียกว่าทิวฐิวิบัติ<sup>๑</sup> นัยตรงกันข้าม จากนี้เป็นส่วนของสัมมาทิวฐิ

ประเด็นนี้ก็แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงมี ผลแน่นอน แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ที่ทำการบูชาสัตว พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตกอยู่ในสถานะ ๓ ประการคือ ทำตนให้เดือดร้อน ทำให้คนอื่นต้องเดือดร้อน และชวนชวายให้ตนเองและคนอื่นต้อง เดือดร้อน ดังในข้อความว่า "...ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นพระราชามหาจักรี<sup>๒</sup>ได้ มูรธาภิเษกแล้วก็ดี เป็นพราหมณ์มหาศาลก็ดี พระราชาหรือพราหมณ์นั้นโปรดให้ทำโรงบูชาสัตว ขึ้นใหม่ทางด้านบูรพาแห่งพระนคร แล้วทรงจำเรียกพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งหนังเสือพร้อมทั้ง เล็บ ทรงทาพระกายด้วยเนยใสและน้ำมันงา ทรงเกาพระปฤษฎางค์ด้วยเขามฤค เข้าไปยังโรง บูชาสัตวที่สร้างใหม่ พร้อมด้วยพระมเหสีและพราหมณ์ปุโรหิต บรรทมบนพื้นหญ้าเขียวขจี มิได้ ลาดด้วยเครื่องลาด พระราชาทรงเยียวยาอัธภพด้วยน้ำมันเตาที่หนึ่งของโคแม่ลูกอ่อนเท่าที่มี พระมเหสีเยียวยาอัธภพด้วยน้ำมันเตาที่สองเท่าที่มี พราหมณ์ปุโรหิตเยียวยาอัธภพด้วยน้ำมัน เต่าที่สามเท่าที่มี บูชาไฟด้วยน้ำมันเต่าที่สี่เท่าที่มี ลูกโคเยียวยาอัธภพด้วยน้ำมันที่เหลือ พระ ราชาหรือพราหมณ์ตรัสอย่างนี้ว่า เพื่อต้องการแก้การบูชาสัตว จึงฆ่าโคผู้ประมาณเท่านี้ตัว ลูกโค ผู้ประมาณเท่านี้ตัว ลูกโคเมียประมาณเท่านี้ตัว แพะประมาณเท่านี้ตัว แกะประมาณเท่านี้ตัว ม้า ประมาณเท่านี้ตัว จึงตัดต้นไม้ประมาณเท่านี้ต้นเพื่อต้องการทำเป็นเสายัญ จึงเกี่ยวหญ้า ประมาณเท่านี้เพื่อต้องการลาดพื้น เหล่าชนที่เป็นทาส คนใช้ กรรมกรของพระราชาหรือพราหมณ์ นั้นถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม ร้องให้ น้ำตานองหน้า พลังก็ทำงานตามคำสั่งไปด้วย ภิกษุ ทั้งหลาย พระราชาหรือพราหมณ์นี้เราเรียกว่า ทำตนให้เดือดร้อน ทั้งชวนชวายในการทำตนให้

<sup>๑</sup> อ. ติก. ๒๐/๑๐๔๒/๓๔๕

เดือดร้อนด้วย และทำให้คนอื่นเดือดร้อน ทั้งชวนชวายเป็นการทำให้คนอื่นต้องเดือดร้อนด้วย” ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วยกับการบูชาตัณหา และเป็นที่สังเกตว่าพระพุทธพจน์นี้ลำดับพิธีกรรมให้เห็นบางส่วนด้วย

ในที่บางแห่งพระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธพจน์เป็นกลางว่า ยัญทั้งหลายมีการบูชาไฟเป็นประธาน”

ความจริงพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องยัญพิธีอย่างแจ่มแจ้ง แต่พระองค์ไม่ตรัสในฐานะที่เป็นหลักคำสอน นอกเสียจากมีผู้ใดผู้หนึ่งทูลถาม เมื่อไม่ทูลถามพระองค์ก็ทรงเฉย เพราะถือว่าการบูชาตัณหาไม่ใช่สาระสำคัญหรืออาจเป็นเพราะทรงคิดเห็นว่าการบูชาตัณหาไม่ใช่ทางที่ทำให้พ้นทุกข์ได้ จึงเฉยเสีย หรือแม้แต่เมื่อถามไม่ตรงประเด็นพระองค์ก็ทรงเฉยเช่นกัน เมื่อมีผู้เข้าเฝ้าเพื่อทูลถามพระพุทธองค์ก็ทรงวิเศษชานาด้วยโดยแสดงทัศนคติของพระองค์ด้วยพระองค์เอง ตัวอย่างได้กล่าวมาแล้วในหัวเรื่องว่าด้วยพัฒนาการแห่งยัญ

การบูชาตัณหาในทัศนะของพรหมณ์ พระพุทธเจ้าตำหนิบ้างก็มี แต่ก็ไม่ทุกอย่าง สรรเสริญบ้าง ทรงตำหนิเพียงยัญที่รุนแรง สรรเสริญยัญที่ไม่ต้องสิ้นเปลือง แต่มีประโยชน์เกื้อกูลดังข้อความว่า “

ครั้งหนึ่ง อุชชยพรหมณ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทูลถามว่าพระสมณโคดมสรรเสริญยัญบ้างหรือ พระพุทธเจ้ามีพระดำรัสตอบว่า เราไม่ได้สรรเสริญยัญไปทุกอย่าง และก็มิใช่จะติเตียนยัญเสียทั้งหมด ในยัญใด มีการฆ่าโค ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ ฆ่าไก่ ฆ่าสุกร สัตว์หลากหลายชนิดถูกฆ่า เราไม่สรรเสริญการบูชาตัณหาเห็นปานนี้ ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มมากมาย (เตรียมการมากมาย) เพราะอะไร เพราะพระอรหันต์ผู้บรรลอรหัตตมรรค ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญเห็นปานนี้ แต่ในยัญชนิดใด ไม่มีการฆ่าโค ไม่มีการฆ่าแพะ ไม่มีการฆ่าแกะ ไม่มีการฆ่าไก่ ไม่มีการฆ่าสุกร สัตว์หลากหลายชนิดไม่ถูกฆ่า เราสรรเสริญยัญเห็นปานนี้ อันปราศจากการริเริ่ม (ไม่ต้องเตรียมการมากมาย) คือนิตยทาน อนุกุลยัญ เพราะอะไร เพราะพระอรหันต์หรือผู้บรรลอรหัตตมรรคแล้ว ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญเห็นปานนี้อันปราศจากการริเริ่ม มหายัญที่มีการริเริ่มมาก คือ อัสนเมธ, บุริสเมธ, สัมมาปาสะ, วาชเปยยะ และนิรัคคะ มีผลไม่มาก ในยัญใดมีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ต่างๆ พระอริยเจ้าผู้ดำเนินชอบแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญนั้น แต่ยัญใดไม่มีการริเริ่ม เป็นอนุกุลยัญ

<sup>๒</sup>ม. ม. ๑๓/๙/๘

<sup>๓</sup>พ. สุต. ๒๕/๕๗๔/๔๘๙

<sup>๔</sup>อ. จตุกุก ๒๑/๓๙/๕๗

ยัญที่คนทั้งหลายบูชาประจำ และแพะ แกะ โค สัตว์ต่างๆ ไม่ถูกฆ่าในยัญใด พระอริยเจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ย่อมสรรเสริญยัญนั้น นักปราชญ์ย่อมบูชาอย่างนี้ ยัญนี้มีผลมาก เพราะเมื่อบุคคลบูชาอย่างนี้ ย่อมมีแต่ความดี ไม่มีความชั่ว และยัญย่อมไพบุลย์ ทั้งเทพเจ้าก็เลื่อมใส ...

ในอุทเทสสูตรซึ่งต่อจากพระสูตรนี้ มีเนื้อหาสาระเหมือนกัน จะต่างแต่เพียงบทสรุปที่เป็นพระคาถาในทัศนะแนวพุทธเท่านั้น ว่า

ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้สำรวมแล้ว ย่อมสรรเสริญยัญชนิดที่กระทำเป็นหมวด ไม่มีการริเริ่ม ควรโดยอาการเช่นนั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ฉลาดต่อนุญ ผู้มีกิเลสเพียงดังหลังคาที่เปิดแล้ว ล่วงเลยตระกูลและคติไปแล้ว ย่อมสรรเสริญยัญชนิดนี้ ถ้าบุคคลทำการบูชาในยัญหรือในมตกทานตามสมควร มีจิตเลื่อมใส บูชาในเนื่อนอันดีคือเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ยัญที่บุคคลบูชาดีแล้ว เช่นสรวงดีแล้ว สมบูรณ์แล้ว อันบุคคลกระทำแล้วในทักษิณียบุคคลทั้งหลาย ย่อมเป็นยัญที่ไพบุลย์ และเทพเจ้าย่อมเลื่อมใส บัณฑิตผู้มีเมธา เป็นผู้มีศรัทธา มีใจอันสละแล้ว บูชายัญอย่างนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุขปราศจากการเบียดเบียนกัน

สรุปแล้วพระพุทธเจ้าตำหนิการบูชายัญที่เสียงบประมาณมากมาย เช่น ต้องตัดไม้มาทำหลักยัญ เสียเวลาที่ต้องเกี่ยวหญ้าทำปะรำ ต้องเสียเลือดเนื้อของสัตว์มีชีวิต พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญยัญที่มีผลตามลำดับอย่างที่ตรัสบอกแก่กุฏทันตพราหมณ์ดังนี้ คือนิตยทาน, สร้างวิหาร ถวายสงฆ์, ถึงไตรสรณคมน์, สมาทานสิกขาบท, บรรพชาอุปสมบท กระทำนิพพานให้แจ้ง<sup>๕</sup> เพราะไม่ต้องมีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ต้องตัดไม้มาทำหลักยัญ การที่พระพุทธเจ้ามีพระดำรัสเช่นนี้อาจเป็นผลจากที่ในอดีตชาติ สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ก็เคยบูชายัญ บูชามหายัญ บูชาไฟมาแล้วเช่นกัน ดังที่ปรากฏพระพุทธพจน์ ความว่า<sup>๖</sup>

...สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยการบูชายัญ ดูก่อนสารีบุตร ก็ยัญที่เราไม่เคยบูชาแล้ว โดยกาลยี่ดียวช้านานนี้ เป็นของหาได้ไม่ง่ายเลย แต่ยัญนั้นอันเราเป็นพระราชผู้เป็นกษัตริย์ได้มูรธาภิเษก หรือเป็นพราหมณ์มหาศาล จึงบูชา ดูก่อนสารีบุตร มีสมณะพราหมณ์จำพวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้ด้วยการบูชาไฟ ดูก่อนสารีบุตร มีไฟที่เราไม่เคยบูชาแล้วโดยกาลยี่ดียวช้านานนี้ เป็นของหาได้ไม่ง่ายนัก แต่การบูชาไฟนั้นอันเราเป็นกษัตริย์

<sup>๕</sup>ที. ส. ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๗๐-๒๐๒

<sup>๖</sup>ม. ม. ๑๒/๑๖๐/๑๔๗

ได้มูรธาภิเษก หรือเป็นพรานมณเฑาะผู้มหาศาลจึงบูชา... ดังนั้น จึงมีพระดำรัสถึงยัญที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษได้อย่างเต็มที่

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อพระโพธิสัตว์นุชชาญาณ, มหายัญหรือนุชชาไฟ จะต้องทำเมื่อเป็นพระราชามหากษัตริย์ผู้มูรธาภิเษกแล้ว หรือไม่ก็เป็นพรานมณเฑาะมหาศาลเท่านั้น ไม่ทำในเมื่อเป็นคนระดับนอกเหนือจากนี้ การที่พระพุทธเจ้าเคยกระทำมาก่อนจึงแยกประเด็นกล่าว และดำหนิการบูชายัญบางอย่าง ยัญที่พระพุทธเจ้าดำหนิเช่นที่ปรากฏการบูชายัญเป็นการแสดงออกถึงความเห็นแก่ตัวอย่างชัดเจน มีปรากฏในจันทกุมารชาดก<sup>๕๗</sup> การบูชายัญเป็นการแสวงหาผลจากเครื่องเช่นสรวงโดยเฉพาะสตรีสาวรุ่น หลักฐานปรากฏว่า ... ขึ้นชื่อว่าพรานมณเฑาะนี้ มักโลภด้วยหญิง ถ้าอย่างไร เราจะเกลี้ยกล่อมมหาโควินทพรานมณเฑาะด้วยหญิง<sup>๕๘</sup> พวกพรานมณเฑาะมีความโลภในสักการะที่จะพึงมีในยัญพิธีจึงบูชายัญ ฉะนั้น จึงรวมความว่าการบูชายัญของพรานมณเฑาะมีจุดมุ่งหมายเพื่อกามารมณ์คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ตามที่ขุฎิลกราบทูลพระพุทธเจ้า<sup>๕๙</sup> อีกลักษณะหนึ่งนั้น การบูชายัญเป็นอาชีพอาศัยกับหลอกหลวงเพราะเป็นวิธีการรับจ้าง ความปรากฏว่า เมื่อใดพรานมณเฑาะทั้งหลายเรียนเวทคือสาวิตติฉันท ยัญวิธีและยัญสูตรแล้วรับจ้างบูชายัญ เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินพรานมณเฑาะพวกนั้น<sup>๖๐</sup> การบูชายัญนำดำหนิอีกอย่างคือทำให้ต้องเดือดร้อนไปทั่วทุกแห่งหน เพราะผู้ที่ถูกบูชายัญแสดงอาการโกลาหลโดยทั่วไป ดังความว่า ในพระราชวังมีเสียงระบือแข็งแรงแเป็นอันเดียวกันนำหวาดกลัว เพราะได้ยินคำว่าพระกุมารพระกุมารี และพระมเหสีจะถูกฆ่า ขอให้เจ้าทั้งหลายจงไปกราบทูลพระกุมารทั้งหลายคือพระจันทกุมาร พระสุริยกุมาร พระภัททเสนกุมารและพระวามโคตตกุมารว่า ขอเจ้าทั้งหลายจงรวมตัวกันเป็นหมู่ เพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ<sup>๖๑</sup>

ดังนั้นการบูชายัญจึงแสดงให้เห็นถึงความโหดเหี้ยมทารุณอีกด้วย เช่นที่ปรากฏข้อความว่า เมื่อก่อนนี้ เราจะฆ่าสัตว์เหล่าใดเพื่อบูชายัญหรือเพื่อแลกทรัพย์ ความกลัวย่อมเกิดแก่สัตว์เหล่านั้นทั้งสิ้น สัตว์เหล่านั้นย่อมหวาดหวั่นและบ่นเพื่อ คร่ำครวญ<sup>๖๒</sup>

การบูชายัญแม้เป็นพิธีกรรมที่สำคัญยิ่งต่อพรานมณเฑาะ แต่เท่าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบางส่วนแสดงถึงความเหี้ยมโหดดุร้าย เพราะต้องเสียเลือดเนื้อของสัตว์หลายชนิด จำนวนมาก

<sup>๕๗</sup> พุ. ชา. ๒๘/๑๙๙๔-๒๑๖๓/๒๘๒-๓๐๓

<sup>๕๘</sup> ที. มหา. ๑๐/๓๒๒/๒๗๖

<sup>๕๙</sup> วินย. . ๔/๕๕/๕๕

<sup>๖๐</sup> พุ. ชา. ๒๗/๑๗๑๓/๓๓๐

<sup>๖๑</sup> พุ. ชา. ๒๘/๑๙๙๙-๒๐๐๐/๒๘๓

<sup>๖๒</sup> พุ. เถร. ๒๖/๗๐๕/๔๑๖

น้อยตามสถานะของผู้เป็นเจ้าของภาพในพิธี บางที่จะเห็นภริยาที่ผิดมนุษย์ คือใช้ลูกชายลูกสาวของตนเองบูชาญัตถ์ที่ปรากฏว่า ในกาลที่เราเป็นโอรสของพระเจ้าเอกราช มีนามว่าจันทกุมาร อยู่ในเมืองปุปผวัต ในกาลนั้น เราพ้นจากการจับไปบูชาญัตถ์แล้ว ออกจากที่บวงสรวงนั้น ยิ่งความสังเวชให้เกิดขึ้นแล้ว ยังมหาทานให้เป็นไป<sup>๑๑</sup>

ข้อความนี้ก็ป็นหลักฐานประจักษ์ว่าเคยมีการจับมนุษย์บูชาญัตถ์มาแล้ว ยิ่งกว่านี้มีในภาพจึงปรากฏเห็นสภาพของเหยื่อที่น่าสงสาร เห็นความโกลาหลของเหยื่อญัตถ์ เกิดมีการแข่งค่าคนที่จับมนุษย์มาบูชาญัตถ์ โดยประการต่างๆ อีกด้วย<sup>๑๒</sup>

เพราะฉะนั้น จึงเห็นว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงดำเนินญัตถ์ที่ต้องเสียชีวิตของสัตว์ ต้องตัดไม้มาทำหลักญัตถ์ ต้องมีพิธีรีตองมากมาย เตรียมการมากมาย แต่ทรงสรรเสริญญัตถ์ที่ตรงกันข้ามจากนี้

### ผู้มีหน้าที่บูชาญัตถ์

เกี่ยวกับผู้บูชาญัตถ์ในลักษณะของการเช่นสรวงบวงสรวงสังเวช พุทธทศนะเมื่อยอมรับว่า แนวการปฏิบัติเดิมนั้นคนเหล่านั้นเป็นผู้เคยบูชาญัตถ์มาแล้วแน่นอน โดยพุทธดำรัสตอบท่านปุณณกะว่า<sup>๑๓</sup> ดูก่อนปุณณกะ ในโลกนี้ พวกฤาษี มนุษย์ กษัตริย์ พรหมณ์เป็นจำนวนมาก หวังความเป็นอย่างนี้ อาศัยความชรา จึงแสวงหาญัตถ์แก่เทวดาทั้งหลาย... แต่พระองค์ไม่ได้มองในเชิงบวก เพราะชนเหล่านั้นไม่ประมาทในทางญัตถ์ ย่อมชมชอบ ย่อมบูชา อาศัยลาภแล้วย่อมชมชอบกามทั้งหลาย เรากล่าวว่า ชนที่ประกอบกรบูชาญัตถ์ กำหนดด้วยความกำหนัดในภพ จะข้ามชาติและชราไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าไม่ได้แสดงทัศนะถึงการได้ไปสวรรค์หรือไม่ แต่มุ่งไปที่การข้ามภพข้ามชาติได้กล่าวคือถึงความดับทุกข์

### เครื่องบูชาญัตถ์

ญัตถ์วัตถุที่บันทึกในพระไตรปิฎกมีมากมาย หากจะประมวลมาทั้งหมดก็ต้องแยกแยะออกเป็นแนวพรหมณ์และแนวพุทธ แต่อย่างนั้นก็ตาม มีที่สังเกตได้ว่าลักษณะญัตถ์วัตถุแนวพุทธมุ่งเน้นไปที่สิ่งที่มีประโยชน์เกื้อกูลแก่มนุษย์ด้วยกัน และในปัจจุบันมากกว่าอย่างอื่น เช่น ในจุฬินิเทศ ขุททกนิกาย พระสารีบุตรสรุปความว่า ไทยธรรมคือจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย ภาสัชบริหาร ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป ท่านเรียก

<sup>๑๑</sup>พ. จริยา. ๓๓/๔๖/๖๑๕

<sup>๑๒</sup>พ. ขา. ๒๘/๑๙๙๔-๒๑๖๓/๒๘๒-๓๐๓

<sup>๑๓</sup>พ. จ. ๓๐/๑๓/๗๐-๗๒

ว่าอภัยวัตต<sup>๑๖</sup> จะเห็นได้ว่า สิ่งเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะเรียกว่าอภัยวัตตก็ตาม แต่โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ ปัจจัยสี่ และเครื่องใช้สอย อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันนั่นเอง

### ปฏิคาหกรับอภัย

ปฏิคาหกหมายถึงผู้รับอภัยหรือรับการเช่นสรวง บวงสรวงสังเวศ ในแนวของพรหมณ์ พระพุทธเจ้าทรงยอมรับเรื่องปฏิคาหกว่าเป็นเทพเจ้า ดังที่ตรัสกับท่านปุณณกะมาแล้วในจุฬินเทคชุตทกนิกาย<sup>๑๗</sup> ในทัศนะของพรหมณ์แล้ว ผู้มีการศึกษาโดยเฉพาะศึกษาในพระเวทเท่านั้นจึงมีสิทธิพิเศษในการรับอภัย แต่ในแนวพุทธจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าจะไม่เล็งผลสูงสุดอยู่ที่การศึกษาในด้านความจำได้ บอกคนอื่นได้ให้รู้ตามเท่านั้น หากแต่มีความมุ่งหมายไปที่การปรับพฤติกรรมให้เป็นไปในด้านบวกได้ด้วย เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การมีศีล แท้ที่จริงก็เป็นการปรับพฤติกรรมที่ได้มาตรฐานของสังคมแล้ว ถ้าขาดการอบรมสมาธิก็จะเป็นสมาชิกของสังคมได้ไม่ดี ถ้ามีศีล มีสมาธิ หากยังขาดปัญญา ก็จะเป็นคนที่มีคุณภาพของสังคมได้ไม่สมบูรณ์ จึงต้องอบรมทั้งศีล สมาธิและปัญญา ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงกำหนดเอาผู้รับอภัยไว้สองประเภท คือ พระเสขะและพระอเสขะ. แต่การเป็นปฏิคาหกนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทักษิณียบุคคล แปลว่าผู้ควรแก้ทักษิณา.

### สถานที่บูชาอภัย

สถานที่บูชาอภัยไม่มีกำหนดแน่นอนตายตัวอย่างแนวพิธีของพรหมณ์ ในแนวพุทธมีที่สังเกตได้ว่าในกฎทนต์สูตร สิลขันธวรรค ทีฆนิกาย บอกว่า ประชาชนบูชาอภัยโดยเสด็จพระเจ้ามหาวิฆิตราช โดยมีหลุมอภัยให้บูชา ดังนี้ คือเจ้าผู้ครองนครบูชาทางทิศบูรพา พวกอำมาตย์ข้าราชการบริพารบูชาทางทิศทักษิณหลุมอภัย พวกพรหมณ์มหาศาลบูชาทางทิศปัจฉิมหลุมอภัย พวกคฤหบดีผู้มั่งคั่งบูชาทางทิศอุดรหลุมอภัย...<sup>๑๘</sup>

จะเห็นได้ว่า การบูชาอภัยในลักษณะของการขอขอบคุณเทวดาแล้วจะมีการเตรียมหลุมอภัยด้วย เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่า บูชาอภัยที่หลุมอภัยซึ่งเตรียมไว้ แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับในเรื่องนี้ จะต่างจากแนวพรหมณ์ตรงพิธีกรรมเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงหมายเอาการสงเคราะห์ประชาชนเป็นเป้าหมาย เมื่อเป็นดังนี้ การกำหนดวันเวลาและโอกาสแห่งการบูชาอภัย จึงไร้ความหมาย เพราะการสงเคราะห์ประชาชนต้องทำเป็นประจำอยู่แล้ว เมื่อเวลาและโอกาสแห่งอภัยไร้ความหมาย ก็เป็นอันว่าวิธีเตรียมการบูชาอภัยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง แม้ว่าเรื่องนี้มี

<sup>๑๖</sup> จุ. จ. ๓๐ / ๑๒ / ๖๖

<sup>๑๗</sup> จุ. จ. ๓๐/๖๘, ๗๐/๙, ๑๐

<sup>๑๘</sup> ที. ส. ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๗๐-๒๐๒

ปรากฏในพระไตรปิฎกก็ตาม แต่ในแนวพุทธแล้วจะบ่งชี้ถึงว่าการเตรียมการของพรานมณีเป็นการสิ้นเปลือง เช่นสิ้นเปลืองทรัพย์สิน เหมือนการเตรียมพิธีของกฏกัณฑ์พรานมณี ต้องเสียเวลามากอย่างพิธีอัสวเมธ เป็นต้น

#### พุทธทัศนะต่อการบูชาญญะของพรานมณี

เท่าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พรานมณีบูชาญญะท่านหนึ่งคือพรานมณีพาวรี เรื่องนี้ปรากฏในจุฬินเทส ขุททกนิกายว่า พรานมณีพาวรี เป็นผู้เรียนจบมนต์ ปรรณานาที่จะตัดปลิโพธ คือความกังวลทั้งเสีย จึงออกจากพระนครโกศลที่นารีนรมย์ ไปสู่ทักสิณาปถชนบท อาศัยอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำโคธาวารี อันเป็นที่กั้นแดนระหว่างแคว้นอัสสะกะกับแคว้นมูฬกะ ท่านอยู่ที่นั่นได้ด้วยการเที่ยวขอภिक्षาและผลไม้เลี้ยงชีพ เมื่อท่านอาศัยหมู่บ้านนั้นนานเข้าหมู่บ้านก็ขยายใหญ่โตกว้างขวาง พรานมณีพาวรีได้ทำการบูชามหาญญะ ท่านบูชามหาญญะเสร็จแล้วก็กลับเข้าอาศรม จากนั้นพรานมณีอีกท่านหนึ่งก็มาหา พรานมณีที่เป็นอาคันตุคะนั้นให้พิจารณา เดินงกัณ พินเขลอะ มีฐิตินนทีระชะ เข้าไปหาท่านพรานมณีพาวรี จากนั้นก็ขอบริจาคทรัพย์ห้าร้อย..." ในการบูชาญญะของพรานมณีพาวรี ไม่กล่าวรายละเอียดอันใดอีก กล่าวเพียงว่ามหาญญะ แต่กระนั้น พรานมณีพาวรีเป็นพรานมณีนักบวชจึงสันนิษฐานว่าการบูชามหาญญะของท่านสำเร็จด้วยเนยใส น้ำมัน เนยข้น เปรียง น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เท่านั้น\* เหมือนอย่างปรากฏในกฏกัณฑ์ตสุตฺร ทีฆนิกาย<sup>๑๑๑</sup> ไม่มีการลงมือฆ่าสัตว์แต่ประการใด เพราะการฆ่าสัตว์บูชาญญะเป็นกิจของพรานมณีผู้ครองเรือนหรือที่เรียกว่าคฤหบดีผู้มั่งคั่ง

#### พุทธทัศนะต่อการบูชาญญะของคฤหบดีผู้มั่งคั่ง

คฤหบดีผู้บูชาญญะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่น่าสนใจมากมีอยู่ ๒ ท่าน คือกฏกัณฑ์ตพรานมณี และอุคคตสรีรพรานมณี ซึ่งจะได้แยกให้เห็น ดังนี้

#### พุทธทัศนะต่อการบูชาญญะของกฏกัณฑ์ตพรานมณี

กฏกัณฑ์ตพรานมณีบูชาญญะได้กล่าวไว้ในวิทธานิพนธ์นี้แล้วว่าด้วยเรื่องของการบูชาญญะของพรานมณี ในที่นี้จะกล่าวต่อในแนวพุทธทัศนะเท่านั้น

---

\* ถึงอย่างนั้นก็ตาม พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้สรรเสริญว่า การบูชาญญะของพรานมณีพาวรีเป็นการบูชาญญะที่ถูกต้องสมบูรณ์ที่แท้จริง หากแต่ทรงมองเห็นว่ายังผูกพันอยู่กับเทพเจ้า เพราะคล้อยตามประเพณีการบูชาญญะเดิมของพรานมณี

กฎทันตพราหมณ์ครั้งนั้นเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว เมื่อได้โอกาสก็ทูลถามถึงเรื่องยัญสมบัติ ๓ ประการซึ่งมีบริวาร ๑๖ กะพระพุทธเจ้า จากนั้นพระพุทธองค์ก็ได้เล่าพระจริยาวัตรของพระเจ้ามหาวิชิตรราชดังต่อไปนี้

เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตรราชเป็นผู้มั่งคั่ง มีพระราชทรัพย์มากมาย มีโภคสมบัติมาก มีเงินทองมากมาย มีเครื่องใช้สอยมาก เรียกว่ามีพระคลังเต็มสมบูรณบริบูรณ์ ท่านเสด็จเข้าพักผ่อนก็เกิดความคิดว่าได้ครอบครองสมบัติของมนุษย์ทุกอย่างแล้ว ชำระปกครองแผ่นดินมากมาย ถ้าอย่างไรแล้วจะบูชามหาภัยที่เป็นประโยชน์และความสุขตลอดกาลนาน พระองค์จึงให้เรียกพราหมณ์ปุโรหิตเข้าเฝ้าแล้วตรัสว่า ต้องการบูชามหาภัย ขอให้ชี้แจงเรื่องการบูชาภัยที่เป็นประโยชน์และก่อให้เกิดความสุขด้วย

พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลว่า บ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม ยังมีการเบียดเบียนกัน ยังปรากฏว่ามีโจรปล้นชาวบ้าน ปล้นชาวนิคม ปล้นชาวเมือง ปล้นคนในทางเปลี่ยว หากจะทำพิธีกรรมในเมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม ยังมีการเบียดเบียนกัน ไม่เป็นการสมควรเลย หากคิดว่าการปราบเสี้ยนหนามคือใจได้ด้วยการจงจำ ปรีบ คาดโทษหรือเนรเทศออกจากบ้านเมืองก็ตาม การปราบปรามเช่นนี้ไม่ใช่วิธีการที่ดีที่สุด เพราะว่าโจรที่หนีจากถูกกำจัดก็ยังมี ภายหลังมันก็เบียดเบียนชาวบ้านอีกได้ การปราบเสี้ยนหนามต้องใช้วิธีการดังนี้

๑. พลเมืองที่ขะมักเขม้นในกสิกรรมและโครัชกรรม ขอให้เพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินแก่คนเหล่านั้นในโอกาสที่สมควร

๒. พลเมืองที่ขะมักเขม้นในพานิชยกรรม ขอให้เพิ่มทุนแก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสที่สมควร

๓. ข้าราชการที่ยันยันแข็ง ขอให้พระราชทานเบี้ยเลี้ยงเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้นในโอกาสที่สมควร

พลเมืองเหล่านี้ จะชวนชวายเป็นกิจการงานของตน จะไม่เบียดเบียนบ้านเมือง อีกอย่างหนึ่ง พระราชาจักมีพระราชทรัพย์เพิ่มอีกมากมาย บ้านเมืองก็ตั้งอยู่ด้วยความร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียนกัน พลเมืองมีความยินดีต่อกัน ให้บุตรพื่อนอยู่นอก ไม่ต้องปิดประตูบ้านเรือนอยู่

พระเจ้ามหาวิชิตรราชก็ทรงทำตามอย่างที่พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูล จากนั้นก็เรียกพราหมณ์ปุโรหิตเข้าเฝ้าแล้วก็เล่าว่า ต้องการบูชามหาภัยที่เป็นประโยชน์และก่อให้เกิดความสุขตลอดกาลนาน ขอให้ปุโรหิตชี้แจงวิธีการด้วย



พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลว่า เจ้าผู้ปกครองนครซึ่งเป็นชาวนิคมและชาวชนบทในพระราชอาณาเขต บรรดามี ให้เรียกเจ้าผู้ครองนครเหล่านั้นมาปรึกษา ขอความร่วมมือให้เขาบูชามหา ยัญด้วย ให้เรียกอำมาตย์ข้าราชการ ...พราหมณ์มหาศาล... คฤหบดีผู้มั่งคั่งมาเพื่อปรึกษา ขอความร่วมมือในการบูชายัญที่จะให้ประโยชน์และก่อให้เกิดความสุขตลอดกาลนาน พระองค์ก็รับ คำตามที่พราหมณ์ปุโรหิตเสนอ เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าบริวารของการบูชายัญมี ๔ คือ

๑. เจ้าผู้ครองนคร
๒. อำมาตย์ข้าราชการ
๓. พราหมณ์มหาศาล
๔. คฤหบดีผู้มั่งคั่ง

ลำดับนั้น พราหมณ์ปุโรหิตก็แสดงยัญวิธี ๓ ประการถวายพระเจ้ามหาวิชิตราชว่า เมื่อ พระองค์บูชายัญอยู่ อาจเกิดความเดือดร้อนว่า พระราชทรัพย์จักหมดเปลือง พระองค์ไม่ควร เดือดร้อนเช่นนั้น เมื่อพระองค์บูชามหา ยัญอยู่ อาจเกิดความเดือดร้อนว่า กองสมบัติกำลังสิ้น เปลืองไป พระองค์ไม่ควรเดือดร้อนเช่นนั้น เมื่อพระองค์บูชามหา ยัญอยู่ อาจมีความเดือดร้อนว่า พระราชทรัพย์สิ้นเปลืองไปแล้วมากมาย พระองค์ไม่ควรเดือดร้อนเช่นนั้น ทั้งสามประการนี้เรียก ว่า ยัญสัมปทา หมายถึง ความสมบูรณ์ ความพร้อมแห่งยัญ

พราหมณ์ปุโรหิตได้อำนาจการ ๑๐ ประการเพื่อขจัดความเดือดร้อนของพระเจ้ามหา วิชิตราช ซึ่งพอสรุปความได้ ดังนี้ คนที่เข้ามายังพิธีบูชายัญ มีทั้งคนดีและคนเลว การวัดความดี ความเลวในที่นี้ใช้กรรมบถ ๑๐ ประการเป็นเกณฑ์วัด หากประพฤติตามกุศลกรรมบถก็ถือว่าเป็น คนดี หากประพฤติอกุศลกรรมบถก็ถือว่าเป็นคนเลว ดังนั้นการที่จะให้ท่านเป็นยัญนั้น ต้องกีดกัน คนเลวออก แล้วให้ยัญแก่คนดี เพราะคนเลวจักได้รับผลเพราะกรรมของเขาเอง ขอได้เจาะจงให้ แก่คนที่ประพฤติกุศลกรรมบถเท่านั้น แล้วบูชา บริจาค อนุโมทนา ทำพระทัยให้ผ่องใสในภายใน

จากนั้น พราหมณ์ผู้เป็นปุโรหิต ได้กราบทูลชี้แจงให้พระเจ้ามหาวิชิตราชผู้ทรงบูชามหา ยัญ มีพระราชหฤทัยเบิกบาน สมทาน อาจหาญ ร่ำรวย โดยอ้างถึงความบริสุทธิ์และบริบูรณ์แห่ง ด้วยอาการแห่งยัญทั้ง ๑๖ ประการ คือคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตราช ๔ ประการ, คุณสมบัติ ของพราหมณ์ปุโรหิต ๔ ประการ, ยัญวิธี ๓ ประการ

เสร็จแล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสสอนกฎทันตพราหมณ์ต่ออีกว่า ในยัญของพระเจ้ามหา วิชิตรานั้น ไม่มีการฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุนัขและสัตว์หุลักษณ์ใด ไม่ต้องตัดไม้มาทำหลักยัญ ไม่ ต้องเกี่ยวหญ้าคาเพื่อเบียดเบียนสัตว์อื่น แม้คนที่เป็นทาสรับใช้ กรรมกรของพระเจ้ามหาวิชิตราก็ ไม่ถูกอาชญาคุกคาม มิถูกภัยคุกคาม ไม่ต้องมีน้ำตานองหน้าร้องไห้กลางกระทำการงานไปพลาง ที่จริง คนที่ปรารถนาจะทำก็ทำ ไม่ปรารถนาจะทำก็ไม่ต้องทำ ปรารถนาจะทำสิ่งใดก็ทำสิ่งนั้น ไม่ ปรารถนาจะทำก็ไม่ต้องทำ และยัญของพระเจ้ามหาวิชิตรานั้นสำเร็จแล้วด้วยลำพังเพียงเนยใส

น้ำมัน เนยชัน เปรียง น้ำผึ้ง น้ำอ้อยเท่านั้น การที่พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงบัญชาญ ทำให้ประชาชนในราชอาณาจักรของพระองค์นำทรัพย์เข้าเฝ้าทูลถวาย แต่พระองค์ไม่รับ โดยเสนาว่าพระราชทรัพย์มีมากมายเพียงพอแล้ว และพระราชทรัพย์เหล่านั้นก็ได้มาด้วยการเก็บภาษีประชาชน ทรัพย์ใดที่ใครนำมาขอให้ผู้นั้นเอาทรัพย์นั้นคืนไปพร้อมกับพระราชทานทรัพย์ของพระองค์เป็นการเพิ่มเติมอีกด้วย ประชาชนสำนึกในพระมหากรุณาจึงบูชาญตามพระเจ้ามหาวิชิตราช และัญของประชาชนที่บูชาโดยเสด็จพระเจ้ามหาวิชิตรานั้นก็ไม่มีการฆ่าสัตว์แต่อย่างใด เพราะัญนั้นสำเร็จด้วยเนยใส น้ำมัน เนยชัน เปรียง น้ำผึ้งและน้ำอ้อยเท่านั้น ...

การที่พระพุทธเจ้าทรงอ้างพระจริยวัตรของพระเจ้ามหาวิชิตราก็เพราะว่าป ษณ ัน ปกครองเหมือนกับกฏทันพรหมณ์ผู้ปกครองหมู่บ้านขานุมัตตที่พระเจ้าพิมพิสารมอบให้เป็นพรหมไทย กล่าวคือกฏทันตพรหมณ์สามารถเก็บภาษีจากชาวบ้านได้ ดังนั้นจึงทำให้กฏทันตพรหมณ์มั่งคั่ง มีทรัพย์มากมายพอที่จะทำพิธีบูชามหาญได้อย่างใหญ่หลวง เรียกว่าใหญ่กว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลด้วย เพราะพระเจ้าปเสนทิโกศลใช้สัตว์อย่างละ ๕๐๐ เท่านั้น<sup>๒๐</sup> และในชั้นพรหมณ์ด้วยกันแล้ว กฏทันตพรหมณ์มั่งคั่งกว่าอุคตศรีพรหมณ์

#### พุทธทศนะเกี่ยวกับการบูชาญของอุคตศรีพรหมณ์

อุคตศรีพรหมณ์บูชาญได้กล่าวมาแล้วในหัวเรื่องที่ว่าด้วยการบูชาญของพรหมณ์ ในที่นี้จะกล่าวแต่เพียงในแนวพุทธทศนะเท่านั้น โดยที่อุคตศรีพรหมณ์ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถามถึงเรื่องการก่อไฟ โดยพื้นฐานทางความคิดเดิมของอุคตศรีพรหมณ์มีอยู่ว่า การบักหลักบูชาญย่อมมีผลมาก อานิสงส์มาก แต่โดยที่แท้พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นความคิดที่คลาดเคลื่อน เพราะในการบูชาญ เมื่อจะก่อไฟ บักหลักบูชาญ เบื้องแรกย่อมมีความคิดว่าจะต้องฆ่าสัตว์เท่านั้นเท่านั้น เขาคิดจะทำบุญกลับทำบาป คิดจะทำกุศลกลับทำอกุศล คิดจะแสวงหาทางสุคติกลับแสวงหาทางทุกคติ อย่างนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อีกอย่างหนึ่ง ในการบูชาญ เมื่อจะก่อไฟ บักหลักบูชาญ ตอนแรกก็ต้องกล่าวสังการว่าจงฆ่าสัตว์จำนวนเท่านั้นเท่านั้น เพื่อบูชาญ เขาสังว่าจะทำบุญกลับทำบาป เขาสังจะทำกุศลกลับทำอกุศล เขาสังว่าจะแสวงหาทางสุคติกลับแสวงหาทางทุกคติ ประการนี้ก็เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อีกประการหนึ่ง ในการบูชาญ เมื่อจะก่อไฟ บักหลักบูชาญ เบื้องต้นย่อมลงมือด้วยตนเองก่อนคือต้องฆ่าสัตว์จำนวนเท่านั้นเท่านั้น เพื่อบูชาญ เขาลงมือทำบุญแต่กลับทำบาป เขาลงมือทำกุศลกลับทำอกุศล เขาแสวงหาทางสุคติกลับแสวงหาทางทุกคติ ประการนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก.

<sup>๒๐</sup> ส. ส. ๑๕/๑๒๐/๑๐๓-๑๐๕

เพราะฉะนั้น พุทธทศนะที่มีต่อการบูชาญญของอุคคตสรีรพราหมณ์ก็คือ การบูชาญญของอุคคตสรีรพราหมณ์ผิดจุดมุ่งหมาย เพราะตนต้องการทำในสิ่งที่ดีงาม กลับไปทำในสิ่งที่เลวทราม ซึ่งไม่ถูกต้อง จากนั้นพระพุทธเจ้าทรงสรุปความเรื่องวิธีการปฏิบัติต่อไฟ ไฟในที่นี้เป็นไฟในความหมายใหม่ มีลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม

#### พุทธทศนะเกี่ยวกับการบูชาญญของกษัตริย์

การบูชาญญของกษัตริย์คือของพระเจ้าปเสนทิโกศลปรากฏในยัญญสูตรสังยุตตนิคาย<sup>๒๐</sup> ความว่า สมัยนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ตระเตรียมการบูชามหาญญ คือผู้กสัตว์ไว้ที่หลักคือโคผู้ ลูกโคผู้ ลูกโคเมีย แพะ แกะ อย่างละ ๕๐๐ ตัว แม้คนที่ปเสนทิโกศลใช้หรือกรรมกรของพระเจ้าปเสนทิโกศล ถูกขู่บังคับให้ทำงาน ต้องร้องไห้จนงน้ำตาไปด้วย ทำงานไปด้วย พร้อมสะอึกสะอื้นไปด้วย ในตอนเช้าพระภิกษุเดินบิณฑบาต เห็นอาการดังนั้นก็กราบทูลแต่พระพุทธเจ้า พอทูลดังนั้นก็แสดงทศนะในทำนองที่ว่าญญของพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นการสิ้นเปลืองมาก แต่ได้ผลน้อย ไม่ควรจะขังแหวะในยัญญนั้น พระพุทธเจ้านั้นเรื่องการประหยัด ไม่ต้องฆ่าสัตว์เป็นต้นซึ่งเป็นที่โปรดปรานของเทพเจ้า\*

ยัญญของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้มีพระพุทธพจน์เพียงเล็กน้อย อาจเป็นเพราะว่าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะยุ่งกับผู้ปกครองบ้านเมืองก็ได้ หรืออาจเป็นเพราะว่าเป็นเรื่องส่วนพระองค์ของพระเจ้าปเสนทิโกศลที่พระองค์จะกระทำก็ได้ หรือเป็นเพราะว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ได้เข้ากราบทูลเพื่อถามเรื่องยัญญเหมือนอย่างพราหมณ์คนอื่น ๆ ก็ได้ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้สนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่มีที่สังเกตเพิ่มเติมว่า การบูชาญญของพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นมหาญญที่ต้องตระเตรียมมาก มีการฆ่าสัตว์ชนิดต่างๆ ทำให้มหาญญเหล่านี้มีผลไม่มาก เป็นปฏิบัติที่ไม่ชอบธรรม อารยชนไม่ขังแหวะเข้าไปใกล้ในยัญญนี้.

#### การบูชาญญของพระเจ้ามหาวิชิตรราช

การบูชาญญของพระเจ้ามหาวิชิตรราชในกฎหันทสูตร พระพุทธเจ้าทรงรับรองว่าเป็นการถูกต้องเป็นการบูชาญญในแนวพุทธมากกว่าของกษัตริย์องค์ใดๆ เพราะการสรุปเรื่องของพระพุทธเจ้า ปรากฏว่าในสมัยที่พระเจ้ามหาวิชิตรราชบูชาญญนั้น พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็น

<sup>๒๐</sup> ส. ส. ๑๕/๑๒๐/๑๐๓-๑๐๕

\* ยัญญของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระพุทธเจ้าตรัสพาดพิงถึงเทพเจ้า แต่ประเด็นที่น่าจะใช้เทพเจ้าในลักษณะที่เป็นสื่อสอนธรรมให้ประชาชน มากกว่าจะยอมให้ประชาชนมอบความไว้วางใจในเทพเจ้าว่าศักดิ์สิทธิ์

พรหมณ์ปุโรหิต เป็นผู้อำนวยความสะดวกของพระเจ้ามหาวิชิตราช เนื้อเรื่องจะรวมในการ  
 อนุชาญแนวพุทธ

### ความเสื่อมแห่งยัญแบบเดิม

การอนุชาญมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเวทมนต์ เทพเจ้า<sup>๒๒</sup> การฆ่าสัตว์ เป็นต้น ถึงแม้  
 ว่าสมัยก่อนพุทธกาลจะเน้นหนักในเรื่องการอนุชาญ (ที่เป็นรองจากตบะ, พรหมจรรย์ตามลำดับ)  
 แต่กระแสทางความคิดของคนในสมัยนั้นเกิดการตั้งข้อสังเกตอะไรบางอย่างและเริ่มจะมีข้อโต้แย้ง  
 ขึ้นมาบ้างแล้ว กล่าวคือมองเห็นความจริงบางอย่างและได้ตั้งข้อสังเกตอะไรบางอย่างเกี่ยวกับการ  
 อนุชาญ เช่นในอามคันธสูตร<sup>๒๓</sup> พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า การไม่รับประทานปลาเนื้อ,  
 การเป็นนักบวชเปลือยกาย, การเป็นนักบวชศีระโฉน, การเป็นนักบวชเกล้าชฎา, การบำเพ็ญ  
 วัตรด้วยการรดอาบน้ำ, การเป็นนักบวชครองหนั่งเสื่อเหลืองที่ยังมีเล็บติดอยู่, การบูชาไฟ, การ  
 บำเพ็ญพรตด้วยการทรมานตนให้ลำบาก เพราะปรารถนาความเป็นเทพเจ้า, การบำเพ็ญพรตมาก  
 มายหลายวิธี, เวทมนต์คาถา, การบวงสรวงเทพเจ้า, การอนุชาญและการเซ่นสรวงเทพเจ้าตามฤ  
 กาล (ทั้งหมดนี้) ไม่สามารถจะช่วยสัตว์ที่ยังมีวิจิกิจฉาสังโยชน์ ให้บริสุทธิ์ได้ ...

ที่กล่าวมานี้เป็นกรปฏิบัติที่ยัญในพุทธทัศนะก็จริง แต่ในทัศนะของพรหมณ์เองก็ยังมี การโต้เถียง  
 กันบ้างแล้ว ดังที่ปรากฏในภุริทตตชาดกโดยย้าถึงความเป็นไปได้ในแนวความคิดเดิมของ  
 พรหมณ์ ซึ่งมีความพิศดารดังนี้<sup>๒๔</sup> ว่า

...พรหมณ์เหล่านั้น เมื่อเกิดลาภสักการะ จึงร้อยกรองยัญวิธีว่าเป็นธรรมสงบระงับ ด้วย  
 การฆ่าสัตว์อนุชาญ พวกพรหมณ์ถือการทรงไตรเพท พวกกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน พวก  
 แพศย์ยึดเอาการไถนา พวกศูทรยึดเอาการบำเรอ วรรณะทั้งสี่นี้ทำงานตามที่อ้างมาเฉพาะ  
 อย่างๆ อย่างนั้น เพราะอ้างกันว่าท่าน มหาพรหมผู้มีอำนาจจัดการไว้ ถ้าคำนี้เป็นจริงตาม  
 ที่พวกพรหมณ์กล่าวกัน คนที่ไม่เป็นกษัตริย์ก็ไม่พึงได้ราชสมบัติเลย คนที่ไม่ใช่พรหมณ์ก็  
 ศึกษามนต์ไม่ได้เลย นอกจากแพศย์แล้วก็ไม่มีการไถนาเป็นเลย และพวกศูทรก็ไม่พ้นจาก  
 การรับใช้คนอื่น ก็เพราะคำนี้ไม่เป็นความจริงเป็นคำโกหก พวกคนหาเลี้ยงท้องกล่าวไว้ คน  
 ใจก็หลงเชื่อ คนฉลาดเท่านั้นที่พิจารณาเห็นได้ ด้วยตนเอง เพราะพวกกษัตริย์ยอมเก็บส่วย  
 จากแพศย์ พวกพรหมณ์ถือศีลตราเที่ยวฆ่าสัตว์ทำไมพระพรหมจึงไม่ทำโลกที่แตกต่างนี้  
 ให้ตรงเสียด้วยเล่า และถ้าพระพรหมนั้นเป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวง เป็นเจ้าชีวิต  
 ของหมู่สัตว์ ทำไมจึงจัดโลกทั้งหมดให้มีความทุกข์ ทำไมไม่ทำให้โลกทั้งหมดมีแต่ความสุข

<sup>๒๒</sup>พ. สุต. ๒๕/๔๖๒/๔๕๘

<sup>๒๓</sup>พ. สุต. ๒๕/๒๕๒/๔๑๙

<sup>๒๔</sup>พ. ขา. ๒๘/๑๙๔๓-๑๙๗๗/๒๗๓-๒๘๐

และถ้าพระพรหมนั้นเป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวง เป็นเจ้าชีวิตของหมู่สัตว์ ทำไม่ต้องสร้างโลกโดยไม่เป็นธรรม คือมารยาและเจรจาคำเท็จ มัวเมา ถ้าพระพรหมนั้นเป็นใหญ่จริง เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวงจริง เป็นเจ้าชีวิตของหมู่สัตว์จริง ก็ชื่อว่าเป็นเจ้าชีวิตแบบอยู่ดีธรรม เพราะเมื่อธรรมมีอยู่ พระพรหมก็จัดสร้างโลกอย่างไม่เที่ยงธรรม ตักแตน ผีเสื้อ ฝูงแมลงวัน หนอนและแมลงวัน ใครฆ่าแล้วบริสุทธิ์ได้ ธรรมเหล่านี้ไม่ใช่ของพระอริยะ เป็นธรรมผิดๆ ของชาวกัมโพชรัฐมากกว่า (ไม่ใช่ธรรมของชาวอารยันแน่นอน) ถ้าคนที่ฆ่าคนอื่นแล้วบริสุทธิ์ได้ และถ้าผู้ที่ถูกฆ่านั้นเข้าถึงแดนสวรรค์ได้ พวกพราหมณ์ก็ฆ่าพวกพราหมณ์ด้วยกันเสียแล้ว หรือไม่ก็ควรฆ่าคนที่เชื่อถ้อยคำของพราหมณ์ด้วยกันเสียซิ พวกเนื้อ ปศุสัตว์หรือโคตัวไหนๆ ก็ไม่ได้อ่อนน้อมเชื่อเชิญให้พราหมณ์ฆ่าตนเลย ต่างดิ้นรน ต้องการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ทั้งสิ้น พวกคน เหาสัตว์และปศุสัตว์เข้าผูกที่เสายัญ พวกคนพาลยื่นหน้าเข้าไปที่เสายัญเป็นที่ผูกสัตว์ ด้วยการพรรณนาต่างๆ นานาว่า เสายัญนี้เป็นสิ่งที่น่าใคร่แก่ท่านในโลกหน้า จะเป็นของที่ขังขี้ในสัมปรายภพ ถ้าพวกคนฟังได้แก้วณิ สังข์ มุกดา ข้าวเปลือก ทรัพย์สินเงินทองที่เสายัญ ในไม้แห้งและไม้สดไซริ์ อีกอย่างหนึ่ง หากเสายัญจะฟังให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงในไตรทิพย์ได้ พราหมณ์เท่านั้นฟังบูชายัญ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ก็จะไม่ฟังให้พราหมณ์บูชายัญอะไร ๆ เลย แก้ววณิ สังข์ มุกดา ข้าวเปลือก ทรัพย์สินเงินทอง จักมีที่เสายัญ ไม้แห้งและไม้สดที่ไหนเล่า เสายัญจะให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงในไตรทิพย์ได้ที่ไหน พราหมณ์เหล่านี้เป็นคนมักโอ้อวด หยาบช้ำ ใจเขลา โลกจัด ยื่นหน้าเข้าไปด้วยการพรรณนาต่างๆ นานาว่าจงเอาไฟมา และจงให้ทรัพย์แก่เรา จากนั้น ท่านก็จงให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวง แล้วท่านจักมีความสุข พวกที่โกนผม ปลงหนวดและตัดเล็บ พาพระราชหรือท่านมหาอำมาตย์เข้าไปยังโรงบูชาไฟ ยื่นหน้าเข้าไปด้วยการพรรณนาต่างๆ นานา ใช้พระเวทแลกเอาทรัพย์ พวกพราหมณ์ผู้โกนผม ครั้นหลอกหลวงได้คนหนึ่งแล้วก็มาประชุมกินกันเป็นอันมาก เหมือนฝูงกาตอมนกเค้าแมว หลอกเอาจนเกลี้ยงแล้วเก็บไว้ที่บริเวณบูชายัญ. พวกพราหมณ์ลวงผู้หนึ่งเมื่อได้อย่างนี้แล้วก็พากันมาเป็นจำนวนมากใช้ความพยายามพรรณนาล่อหลอกด้วยสิ่งที่มองไม่เห็น ปลิ้นเอาทรัพย์ที่แลเห็นไป เหมือนพวกราชบุรุษที่พระราชาสอนให้เก็บส่วย เสร็จแล้วก็เก็บ(เขิด)เอาทรัพย์ของพระราชาก็ไปฉะนั้น ท่านอริฎฐะพราหมณ์เช่นนั้นเป็นเสมือนโจร ไม่ใช่คนดีอะไรเลย สมควรฆ่าทิ้งเสียด้วยซ้ำ แต่ในโลกนี้ไม่มีใครฆ่า พวกพราหมณ์กล่าวว่า ไม้ทองกลางเป็นแขนขวาของพระอินทร์ จึงตัดเอาไม้ทองกลางมาใช้ในยัญพิธีนี้ ถ้าคำนั้นเป็นจริง พระอินทร์ก็แขนด้วน ทำไมพระอินทร์ชนะอสูรได้ด้วยกำลังแขนนั้นเล่า คำที่พราหมณ์พูดนั้นเป็นเท็จ พระอินทร์ยังมีแขนพร้อม เป็นเทพชั้นดีเลิศ ไม่มีใครฆ่าได้ กำจัดศัตรูได้ มนต์ของพราหมณ์เหล่านี้เหลวไหลสิ้นดี หลอกหลวงกันได้ที่ไหน. ภูเขามาลาคีรี ขุนเขาหิมวันต์ ภูเขาวิฆณะ ภูเขาสุทัคนะ ภูเขาอินสกะ ภูเขากากเวรุ ภูเขาเหล่านี้และภูเขาใหญ่เหล่านี้ มากล่าวกันว่าพวกพราหมณ์ก่อสร้างไว้. ขน

ทั้งหลายกล่าวกันว่า พวกพราหมณ์ผู้บูชาอิวชิวเช่นไดมาก่อสร้างภูเขา อิวชิวเหล่านั้นก็ไม่ใช้ธรรมชาติของภูเขา ภูเขาเป็นอย่างอื่น ไม่หวั่นไหว เห็นกันชัดๆ ว่าภูเขาเป็นหิน ไม่ใช่อิวชิว แต่เป็นหินมานานมาแล้ว เหล็กและโลหะย่อมไม่เกิดในอิวชิวที่พวกพราหมณ์สรรเสริญยกย่อง กล่าวว่าคุณบูชาอิวชิวก่อสร้างไว้ ชนทั้งหลายเรียกพราหมณ์ผู้ทรงเวท ผู้เข้าถึงคุณแห่งมนต์ ผู้มีตบะในโลกว่าเป็นผู้ประกอบกิจในการขอ มหาสมุทรชดท่อมพราหมณ์นั้นผู้กำลังตระเตรียมน้ำอยู่ที่ฝั่งมหาสมุทร เพราะฉะนั้น น้ำในมหาสมุทรจึงดื่มไม่ได้ แม่น้ำพัดพาเอาพราหมณ์ผู้เรียนเวท ทรงมนต์ ไปเกินกว่าพันคน ทำให้น้ำในแม่น้ำจึงมีรสไม่เสียหาย มหาสมุทรเท่านั้นดื่มไม่ได้ บ่อน้ำทั้งหลายในมนุษยโลกนี้ ที่เขาขุดไว้เกิดเป็นน้ำเค็มก็มี แต่ไม่ใช่เค็มเพราะท่วมพราหมณ์เลย น้ำในบ่อเหล่านั้นดื่มไม่ได้ เป็นน้ำรัฐสองอย่าง ครั้นครั้งดึกดำบรรพ์ตั้งแต่ปฐมกัปป์ ใครได้เป็นภรรยาใคร ใครได้เห็นมนุษย์เกิดขึ้นก่อน โดยธรรมชาติแล้ว ใครๆ ก็ไม่เลวไปกว่าใคร ท่านกล่าวจำแนกส่วนไว้ดังนี้. แม้ลูกคนจัณฑาลก็เรียนพระเวท สวดมนต์ได้ ถ้าเขาฉลาด มีมันสมองคิด หัวของเขาก็ไม่แตกเป็นเจ็ดเสี่ยง มนต์เหล่านี้พวกพราหมณ์แต่งไว้เพื่อฆ่าตนโดยแท้. เป็นการแต่งแต่ด้วยปาก เป็นการแต่งยึดถือด้วยความโลภ เปลื้องได้ยาก เข้าถึงคลองด้วยคำของพวกพราหมณ์ผู้แต่งกาพย์กลอน ความคิดของคนโง่ยังลุ่มหลงในทางลุ่ม ๆ ดอน ๆ ความคิดของคนไร้ปัญญา ก็เชื่อเอาจริงเอาจัง ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลืองมีกำลังอย่างลูกผู้ชาย พราหมณ์ไม่มีกำลังเช่นนั้นเลย ความเป็นมนุษย์ของพวกพราหมณ์เหล่านั้น พึงเห็นว่าเป็นเหมือนวัว ชาติของพราหมณ์เหล่านั้นเท่านั้นไม่มีใครเสมอ. สิ่งอื่นๆ เสมอกันหมด. ถ้าพระราชาทรงชนะศัตรูได้โดยลำพังพระองค์เอง ประชากรราษฎร์ของพระองค์ก็พึงอยู่สุขสบายเสมอไป (มิใช่หรือ). มนต์ของกษัตริย์และไตรเพทเหล่านี้มีความหมายเสมอกัน ถ้าไม่วินิจฉัยความหมายแห่งมนต์และไตรเพทนั้นก็เหมือนทางที่ถูกน้ำท่วม มนต์ของกษัตริย์และไตรเพทเหล่านี้มีความหมายเสมอกัน ลาก ไม่มีลาก ยศ ไม่มียศ ทั้งหมดนี้เป็นธรรมดาของวรรณะทั้งสิ้น พวกคฤหบดีใช้คนจำนวนมากให้ทำการงานในแผ่นดิน เพราะเหตุแห่งทรัพย์และข้าวเปลือกฉันใด แม้พวกพราหมณ์ผู้ทรงไตรเพทก็ฉันนั้นย่อมใช้คนจำนวนมากให้ทำงานในแผ่นดิน

การตั้งข้อสังเกตในเรื่องการบูชาอิวชิวในภริทตตชาดกนี้เป็นการลบล้างวาทะของพราหมณ์ที่ว่าเวทมนต์มีความขลังที่จะสรรค์สร้างอะไรก็ได้ตามปรารถนา ท่านตั้งข้อสังเกตบางอย่างที่ทำให้ผู้ฟังมองเห็นสภาพที่เป็นจริงบางอย่างที่จะต้องตัดสินใจเชื่อด้วยภูมิขั้นสูงที่เรียกว่าปัญญา อันอาจจะทำให้ผู้ฟังได้ตอบหมดหนทางที่จะพิสูจน์ความเชื่อของตนที่ฝังจิตฝังใจมานานแล้วเปลี่ยนแปลงทัศนคติตามคำที่ตนตั้งเป็นข้อสังเกตนั้นด้วย และผู้วิจัยยังเชื่อว่าผู้ฟังอาจเปลี่ยนพฤติกรรมเดิมได้ อันเป็นส่วนที่จะพัฒนาพฤติกรรมทางความคิดนั้นเป็นการบูชาอิวชิวแนวพุทธได้ด้วย

### พุทธทัศนะเกี่ยวกับยัญในความหมายว่าบูชาไฟ

การบูชาไฟ เป็นที่นิยมแพร่หลายในสมัยพุทธกาลและย้อนหลังก่อนจะถึงพุทธกาลด้วย ผู้ที่บูชาไฟ มีทั้งดาบส ชฎิลและพราหมณ์ แม้กระทั่งพระโพธิสัตว์ก็บูชาไฟมาแล้ว ในบทที่แล้วได้กล่าวถึงความสำคัญ เพราะฉะนั้น ในบทนี้จึงกล่าวแต่เพียงทัศนะอันหนึ่งในแนวพุทธเท่านั้น

ในปธานสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ... ในขณะที่เรากำลังบำเพ็ญความเพียร นั่งเพ่งพินิจอยู่ด้วยความบากบั่น เพื่อบรรลุพระนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา นั้น พญามารได้เข้ามาหา แล้วกล่าวถ้อยคำอันอ่อนหวานว่า ท่านมีร่างกายชুবผอม มีผิวพรรณชুবซีด ท่านจวนเจียนจะตายอยู่แล้ว ถ้าขึ้นทำอย่างนี้ต่อไป มีโอกาสตายถึงพันส่วน มีโอกาสรอดเพียงส่วนเดียวเท่านั้น การที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ดีกว่าการมานั่งตายตรงนี้ เพราะการมีชีวิตอยู่ยังมีโอกาสบำเพ็ญบุญกุศลได้ ท่านประพฤติพรหมจรรย์และบูชาไฟย่อมสั่งสมบุญได้มากมาย การที่ท่านมานั่งบำเพ็ญเพียรทางใจอยู่เช่นนี้จะได้ประโยชน์อะไร...<sup>๒๕</sup>

พระพุทธพจน์ในลักษณะนี้ น่าจะหมายถึงการหวงระลึกรู้ถึงอำนาจฝ่ายต่ำโดยนามว่ามาร กล่าวคือมารได้อาราธนาพระโพธิสัตว์ให้บูชาไฟ ในคราวที่ยังบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ทัศนะเกี่ยวกับไฟของพวกชฎิลนั้น พระพุทธเจ้าตรัสเป็นนัยว่า ไฟเป็นของร้อนจริง แต่ตรัสเทศนาด้วยไฟภายในคืออายตนะภายใน อายตนะภายในเป็นสิ่งที่รับความร้อนจากภายนอกคืออายตนะภายนอก โดยมีราคะ โทสะและโมหะเป็นตัวที่เพิ่มความร้อน เพราะฉะนั้น จึงเห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ให้ความสำคัญต่อไฟในภายนอกมากนัก

ในส่วนของสถานที่บูชาไฟ ไม่มีกำหนดแน่นอนตายตัว แต่มีหลักฐานปรากฏที่ได้นำมาอ้างเป็นตัวอย่างแล้วในบทที่แล้วเป็นเพียงทัศนะแนวพราหมณ์. ส่วนในแนวพุทธนั้นปรากฏในพระวินัยปิฎก แต่เป็นการก่อไฟเพื่อการอบตัว ไม่เกี่ยวกับการบูชายัญแต่อย่างใด

เมื่อถือเอาตามพระพุทธพจน์ว่า ยัญทั้งหลายมีการบูชาไฟเป็นประธาน ดังที่กล่าวมาก่อนหน้านั้นแล้ว ดังนั้นการบูชายัญจะต้องมีการก่อไฟเสมอ ตัวอย่างจะพบได้ในกรณีของอุคคตสิริพราหมณ์เข้าทูลถามเรื่องการบูชายัญก็ยกเอาเรื่องการก่อไฟเป็นประเด็นการทูลถามเป็นประโยคแรก แต่การบูชาไฟ ไม่ได้ให้เกิดประโยชน์อะไรมากมาย ตัวอย่างการตั้งประเด็นได้ตอบเกี่ยวกับการบูชาไฟดังนี้ ...

<sup>๒๕</sup> บุ. สุต. ๒๕/๔๒๘-๔๓๑/๔๕๒

... ถ้าคนทั้งหลายจะเอาไม้ที่มีอยู่ทั้งหมดในโลกพร้อมทั้งทรัพย์สินสมบัติของตน คลุกกับหญ้า ให้ไฟเผา ไฟอันมีเดชไม่มีใครเทียม เผาสิ่งนั้นหมดไปก็ไม่มีอะไร ใครจักทำให้ไฟซึ่งรัฐรสสองอย่างให้อิ่มได้ นมสดแปรได้เป็นธรรมดา คือแปรเป็นนมส้ม แล้วเป็นเนยข้นข้นใด ไฟก็มีความแปรเป็นธรรมดา ฉะนั้น ไฟประกอบด้วยความเพียร (ในการสื) จึงจะเกิดได้ ไม่เคยเห็นไฟเข้าไปอยู่ในไม้แห้งและไม้สด คนสีไฟไม่มี ไฟก็ไม่เกิด ไฟไม่เกิดเพราะไม่มีคนทำให้เกิด และถ้าไฟมีอยู่ในไม้แห้งและไม้สด ป่าทั้งหมดในโลกก็จะพื้งแห้งไป และไม้แห้งก็ต้องลุกโผลง ถ้าคนทำบุญได้ด้วยการเอาไม้และหญ้าให้ไฟกิน คนเผาถ่าน คนหุงเกลือ พ่อครัวและคนเผาศพ ก็ต้องได้ชื่อว่าทำบุญ ถ้าพรหมณ์เหล่านี้ทำบุญได้ด้วยการเลี้ยงไฟ ด้วยการเรียนมนต์ ด้วยการเลี้ยงไฟให้อิ่มหน้าสำราญ ในโลกนี้ ใครๆ ผู้เอาของให้ไฟกินจะชื่อว่าทำบุญไม่ได้เลย (นอกจากพรหมณ์) เพราะอะไร เพราะไฟเป็นผู้อันชาวโลกยำเกรง รัฐรสสองอย่าง พื้งกินได้มากทั้งของไม่มีกลิ่นอันไม่น่าพื้งพอใจ คนเป็นอันมากไม่ชอบ พวกมนุษย์ละเว็น และเป็นของไม่ประเสริฐ (ไม่ใช่ของดี) คนบางพวกนับถือไฟว่าเป็นเทวดา ส่วนพวกมิลักขุ นับถือน้ำเป็นเทวดา ทั้งหมดนี้พุดผิด เพราะไฟและน้ำไม่ใช่เทวดาองค์ใดองค์หนึ่งเลย ประชาชนบูชาไฟซึ่งไม่มีอินทรีย์ ไม่มีกายที่จะรู้สึกได้ ส่องแสงสว่าง เป็นเครื่องทำการงานของปวงชน เมื่อยังทำบาปกรรมอยู่ จะไปสู่สุคติได้อย่างไร พวกพรหมณ์ต้องการหาวิธีทำมาหากินเลี้ยงชีวิต กล่าวว่พระพรหมครบงำได้ทั้งหมด และกล่าวว่พระพรหมบำเรอไฟ พระพรหมมีอำนาจและมีอำนาจมากกว่าทุกสิ่ง ไม่มีใครสร้าง กลับไปไหวไฟที่ตนสร้างมา เพื่อประโยชน์อะไรกัน คำของพวกพรหมณ์นำหิวเราะเยาะ ไม่ควรค่าแก่การใส่ใจ เพราะไม่เป็นความจริง พวกพรหมณ์แต่ก่อนก่อกั้นไว้เพราะเหตุแห่งลากสักการะ พรหมณ์เหล่านั้น เมื่อเกิดลากสักการะขึ้น จึงร้อยกรองยัญพิธีว่า เป็นธรรมสงบระงับด้วยการฆ่าสัตว์วิญชาญญ ...

จะเห็นได้ว่า การบูชาไฟก็คือการเอายัญวัตถุทั้งลงในไฟ ไฟเผาหมดไปก็เป็นอันว่าหมด. หากจะถือว่การบูชาไฟในทำนองนี้ว่เป็นการบุญการกุศลแล้ว การก่อกองไฟหุงข้าวก็นับว่ได้บุญด้วย แม้แต่เผาถ่านก็เป็นการกุศลได้ แต่แท้จริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้นในแนวพุทธ

#### พุทธทัศนะเกี่ยวกับการให้ทาน

แนวคิดหลักของการให้ทานสรุปความดังนี้ การให้เป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์ แต่ผู้รับควรเป็นผู้ที่สมควรรับ เหมาะที่จะรับ เมื่อรับควรได้ประโยชน์ทั้งผู้ให้ด้วย. ในแง่ผู้ให้ก็ให้ด้วยการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน มีจิตคิดจะให้ มีจิตคิดบริจาค มีจิตคิดเสียสละ สมดังที่ อังคุรพาดนิชกล่าวว่



...สีหน้าของคุณคล้อยยิ้มส่องใสเพราะเห็นยาก คุณคลนั้นครั้งให้ทานแล้วมีใจเบิกบาน  
 ข้อนี้เป็นความสุขของคนครองเรือน สีหน้าของคุณคล้อยยิ้มส่องใสเพราะเห็นยาก คุณคล  
 นั้นครั้งให้ทานแล้วย่อมปลาบปลื้มใจ นี่เป็นความพร้อมแห่งบุคคลที่จะบุญชายัญ <sup>๒๖</sup>

การให้ทาน เป็นประเด็นหนึ่งที่เคยมีความเห็นสับสนมาก่อน ปรากฏว่ามีสาวกของเจ้า  
 ลัทธิต่างๆ เข้าทูลถามปัญหาเกี่ยวกับวิธีการถวายทานที่ถูกต้องว่าควรจะทำอย่างไร มีวิธีอย่างไร  
 ถึงจะสมบูรณ์ เรื่องนี้ มาขมาณพผู้ศิษย์พรหมณพาวรีก็ทูลถาม พระพุทธเจ้าทรงประทานแนว  
 ของการให้ทานที่สมบูรณ์ว่า .. เมื่อปรารถนาจะบูชา ก็จงบูชาเถิด และจงทำจิตให้ใสในกาล  
 ทั้งสาม เพราะไทยธรรมเป็นอารมณ์ของผู้ถวายทาน ผู้ตั้งใจบริจาคทานแล้วย่อมละความโลภ  
 ความโกรธ ความหลงได้ อีกอย่างหนึ่ง ผู้นั้นปราศจากราคะแล้วก็ควรกำจัดโทสะ เจริญเมตตาจิต  
 ทั่วไปแก่สัตว์ทุกจำพวก ไม่ประมาณเป็นนิตยทั้งกลางวันและกลางคืน ชื่อว่าแผ่อุปมัญญาไปทั่ว  
 ทุกทิศ <sup>๒๗</sup> ในมาฆสูตรนี้ สรุปความว่าทานที่สมบูรณ์แบบตามพระพุทธพจน์ที่ประทานให้มา  
 ขมาณพก็คือ ผู้ให้ทานต้องทำจิตให้ส่องใสในกาลทั้งสาม คือก่อนให้ กำลังให้ และให้ไปแล้ว เมื่อ  
 ตั้งใจให้เช่นนี้ ย่อมละราคะ โทสะ โมหะได้ ครั้นละโทสะได้ก็ควรแผ่เมตตาจิตไปในสัตว์ทุกชนิด ทุก  
 สรรพสัตว์ เพราะเหตุที่ทาน เป็นความหมายหนึ่งของอภัย และแนวคิดเรื่องทานมีประเด็นที่แตก  
 แฉงออกไปมาก ดังนั้นจึงรวมไว้กล่าวโดยสมบูรณ์ในบทที่ ๕

ในบทนี้แสดงถึงทัศนะของพระพุทธเจ้าที่มีต่อการบุญชายัญ เกี่ยวกับการเช่นสรวง บวง  
 สรวงสังเวศ มีฐานทางแนวคิดที่ผู้ใดคิดอย่างไรผล ก็ถือว่าคิดผิด ในขณะที่เดียวกันนั้น ผู้ที่บุญชายัญ  
 เป็นผู้ที่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและคนอื่นพร้อม ๆ กัน. พระพุทธเจ้ามีประสบการณ์ต่อการ  
 บุญชายัญมามาก ในลักษณะที่ต่างกัน และทรงชี้ถึงข้อผิดพลาดบางประการแล้วอาศัยพื้นฐานทาง  
 สังคมของผู้บุญชายัญนั่นเองแสดงให้เห็นถึงการบุญชายัญที่ถูกต้องในแนวพุทธ คือ ผู้บุญชายัญมี  
 สถานภาพทางสังคมเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองบ้านเมืองก็ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการจัด  
 สวัสดิการสังคม การสงเคราะห์ประชาชน เช่นกฎทนต์พรหมณซึ่งปกครองบ้านขามมัตต์ที่พระ  
 เจ้าพิมพิสารมอบให้. ผู้บุญชายัญอยู่ในสถานภาพของคนครองเรือน พระพุทธเจ้าได้แสดงให้เห็นว่า  
 บริชนรอบข้างตัวนั้นเปรียบเสมือนไฟ ถ้าปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อกันจะสร้างความมั่นคงได้ ถ้า  
 ปฏิบัติผิด ปฏิบัติไม่ชอบต่อกันจะมีโทษมหาศาล. โดยหลักการใหญ่ในพระพุทธศาสนาตำหนักการ  
 บุญชายัญที่ต้องสูญเสียทรัพย์มากซึ่งแสดงถึงความสิ้นเปลือง ได้ผลน้อย แล้วสรรเสริญความ  
 ประหยัดด้วยการจุนเจือกันเป็นประจำ (นิตยทาน) การยอมรับนับถือพระรัตนตรัย, การปรับ

<sup>๒๖</sup>พ. เปต. ๒๖/๓๐๔-๓๐๕/๒๑๐-๒๑๑

<sup>๒๗</sup>พ.สุต. ๒๕/๕๑๒-๕๑๓/๔๖๙

พฤติกรรมให้อยู่ในกรอบด้วยการรักษาศีล กระทั่งถึงการทำพระนิพพานให้แจ้งซึ่งเป็นอุดมคติของ  
พระพุทธศาสนา